

De lotgevallen van een Oostendse "refugee" in Groot-Brittannië tijdens W.O.1

door Roger JANSOONE

.2. Naar Engeland !

De aanhouder wint ! Schipper Jan Borrey "zet een grooten bek op" tegen de Franse gendarmen en weet dan toch gedaan te krijgen dat de O.42 nog enkele dagen mag aanmeren langs de kaai in Gravelines. Meteen betekent dit dat de ganse groep nog wat respijt krijgt en nog wat langer mag blijven vertoeven in dit stadje dat gedurende ruim een maand volledig overrompeld was door Belgische vluchtelingen. Op zaterdag 21 november 1914 krijgt Jan inderdaad een nieuwe aanlegplaats voor zijn schip toegewezen "in de bassin". Daarmee is evenwel het bevoorradingsprobleem niet opgelost. Op dinsdag 24 november gaan enkele mannen uit de groep te voet naar Bourbourg (een fikse wandeling van twee uren !) om aldaar op de markt enig voedsel te bemachtigen. Maar het is daar ook "geene vetten". Er is weinig aanbod, alom woekerprijzen, en ook een vorm van "afpersing": het onontbeerlijke en zo begeerde braadvet kan men slechts bekomen als men er een stuk (duur) vlees bij koopt !

Doch de rust is van korte duur, want op woensdag 25 november, om 6 u. 's avonds, komen de gendarmen weer opdagen om iedereen ertoe aan te zetten, reeds de volgende morgen om 7 u. te verzamelen in het station van Gravelines, waar een speciale trein zou klaar staan om de nog achtergebleven vluchtelingen verder zuidwaarts te vervoeren. Dit bevel wordt echter gewoon genegeerd. De volgende morgen vertrekt de trein "gelijk hij gekomen was", met lege rijtuigen, ... zij het dan onder ruime belangstelling van een groot aantal nieuwsgierige Belgische vluchtelingen.

Maar de Belgen beseffen wel dat het uur van scheiden nakend is. Op zaterdag 28 november vertrekt Joseph Viane met zijn gezin naar Calais, waar hij inscheept naar Folkestone, om vervolgens zich te gaan vestigen in Teignmouth. De meeste Belgen zien het in Frankrijk niet meer zitten (ook wegens de nabijheid van het front) en verkiezen hun geluk te gaan beproeven in Engeland. En het voorbeeld van Viane vindt navolging.

Op zondag 6 december gaat Jan Borrey aan boord van de O.42, met de bedoeling insgelijks over te steken naar Engeland. Doch hij heeft nog maar nauwelijks de motor aangezet of daar komen een paar Franse mariniers aangelopen die het roer overnemen en het schip vastketenen aan de kaai. Blijkbaar zijn alle vaartuigen opgeëist voor de Franse marine, ofschoon de schipper daar geen weet van heeft. Doch de Franse marine heeft buiten de waard gerekend, in casu Jan Borrey, die zich niet zo maar "zijn kaas van zijn brood laat nemen". Nadat de waakzaamheid van de Franse mariniers blijkbaar wat is afgenomen, wordt op woensdag 9 december stiekem en in alle stilte een "raid" op de O.42 ondernomen. De motor wordt losgeschroefd en van boord gehaald, evenals "de bijzonderste stukken van het machiene" en een deel van de optuiging van het schip. Alles wordt vakkundig verstoep, grotendeels in hun huisje in Gravelines. Het opzet is zeer duidelijk: indien de Fransen het schip opeisen, dan hoeft niemand er nog iets aan te hebben, noch de Belgen, noch de Fransen !

Vervolgens wordt besloten er van door te gaan naar Engeland "want het stak ons zuiver tegen". Al wat niet te heet of te zwaar is, wordt ingepakt. Met de trein van 13.40 u. spoort de groep naar Calais, waar zij arriveren omstreeks 15 u., dus net nog tijd genoeg om de nodige formaliteiten te gaan vervullen bij de Franse administratie met het oog op de overtocht naar Engeland. Dat gaat vrij vlot : paspoortencontrole, douane-controle, enz. Hoe meer vluchtelingen Frankrijk verlaten, des te beter blijkbaar voor de Franse overheid ! Er zijn ook goede faciliteiten voor overnachting : de Belgen worden geboekt voor een overtocht 's anderendaags met de Belgische pakketboot "Léopold" en het overnachtingsprobleem is onmiddellijk opgelost wanneer toestemming wordt gegeven om aan boord van het schip te overnachten en dan nog wel "in den beste saloon". Weliswaar krijgt niet iedereen daar

een behoorlijk zitje want net voordien is er uit Duinkerke een trein gearriveerd met vluchtelingen uit Veurne en Nieuwpoort.

De volgende morgen, donderdag 10 december, is het voor de groep van Jan Borrey een vreemd ontwaken aan boord van de pakketboot, na reeds zoveel weken samen te hebben doorgebracht in het huisje in Gravelines. "Ontwaken" is overigens een groot woord, want van slapen is er die nacht niet veel in huis gekomen "met zoveel volk onder malkander, 't was juist gelijk een mierennest!". Vanaf 6 u. is het aanschuiven bij de Franse vreemdelingenpolitie om zijn paspoort terug in ontvangst te nemen. Uiteindelijk vertrekt het schip te 9 u., richting Folkestone. Er steekt "een kloeke bries" op, een krachtige westenwind, zodat de overtocht naar Engeland anderhalf uur duurt, voldoende voor heel wat ongemak en zeeziekte! Dit neemt niet weg dat de Britse "Immigration Officers" geen tijd verliezen, want reeds aan boord wordt een medische controle uitgevoerd. Dit is nog maar een voorsmaakje van de manier waarop de Britten, totaal anders dan de Fransen, zich op zeer korte tijd hebben georganiseerd om het hoofd te kunnen bieden aan deze onverwachte situatie.

In Folkestone staan leden van het "Refugees Committee" klaar voor het onthaal van de vluchtelingen. Zij worden afgevoerd naar het zeestation, waar voor iedereen voldoende drank en voedsel in gereedheid is gebracht. De mannen worden gescheiden van de vrouwen en kinderen (niet erg sympathiek maar niemand protesteert). "Wij mochten daar eten zoovele men wilde: koffie of thee met boterhammen en kaas of ingelegd vleesch". Na al die schrale dagen en weken in Gravelines is dit echt een festijn! De eerste indruk op Britse bodem is dus lang niet slecht. Maar er schuilt wel een addertje onder het gras. Wanneer iedereen flink genoten heeft van spijs en drank, komt een blijkbaar officieel personage de leeftijd noteren van de mannen, met daarbij een bijzondere belangstelling voor de leeftijdsgroep van 18 tot 22 jaar, en de bedoeling is meteen nogal duidelijk: die mijnheer komt recruteren voor de legerdienst! Al die jongemannen mogen dadelijk opstappen "en wat er van gekomen is weten ik niet".

Vervolgens worden de Belgische vluchtelingen doorgesluisd naar diverse "refugees homes" in en rond Folkestone. De groep waartoe Joseph behoort (80 personen), komt terecht in een kapel van het Leger des Heils, doch dit blijkt slechts een voorlopige opslagplaats te zijn voor al de koffers en bagage die de vluchtelingen vanuit België hebben meegezeuld. De Britten zijn wel voorzichtig, want alles wordt zorgvuldig gecontroleerd. Daarna wordt de groep onderverdeeld in kleinere groepen van ongeveer 15 personen die dan onderdak vinden in verschillende "homes", waar bij aankomst een tafel blijkt klaar te staan, overdekt met drank en voedsel! "'t Was gelijk van in de hel in de hemel dat wij waren, het verschil was te groot na Frankrijk!". Dat dit allemaal gratis wordt verstrekt, is voor heel wat vluchtelingen beslist nodig. "Mijn fortuin was negen franken en ik had alles opgeëten in Frankrijk. Altijd uitgeven en niets bijkomen, dat mindert stijf zeere!". Het is wel eventjes wennen aan de Engelse keuken ("klaar gemaakt op zijn Engelsch maar goed op zijn Vlaamsch eten wat er te eten was"). De lunch omvat soep met kool en aardappelen en wortels "alles ondereen klaar gemaakt, maar 't was oprecht goed". Met die typische Engelse keuken zullen onze Belgen nog verder kennis maken, maar voorlopig is honger de beste saus!

Na die heerlijke lunch gaat men het stadje verkennen, doch slechts gedurende een paar uurtjes want stipt om 18 u. moet men opnieuw aan tafel zitten voor de "supper", andermaal koffie of thee, en boterhammen met beleg, "al wat men wilde". Daarna kunnen de vluchtelingen nog een kijkje gaan nemen in een centraal pakhuis, een verzamelpunt voor tweedehandskledij en schoenen, waar men naar believen zijn keuze mag doen. Voor Joseph is dit een uitkomst want "ik had mijn zolen van mijn schoenen verloren en ik had mijne schoenen gebonden met touwen". De "bottienen" die hij nu krijgt zijn van zo'n prachtig leder vervaardigd dat het hem spijt "ze voor alle dagen te dragen".

Wegens gebrek aan accommodatie moeten toch een aantal Belgen (waaronder Joseph) die nacht doorbrengen in de kapel van het Leger des Heils, te midden van al de bagage, doch wel op strozakken en met voldoende dekens. Na zo'n drukke en gevulde dag slaapt iedereen als een roosje.

De volgende ochtend, vrijdag 11 december, gaan de Belgen heel vroeg in de morgen een kijkje nemen in de haven van Folkestone omdat er Belgische vissersvaartuigen zouden aan de kaai liggen. Dat is inderdaad het geval : er liggen een tiental sloepen, waaronder vijf Oostendse garnaalscheepjes en een boot uit Blankenberge.

De Belgische vluchtelingen hebben intussen begrepen dat Folkestone slechts een doorgangskamp is. Iedereen krijgt vanwege de Britse overheid een bepaalde bestemming toegewezen, doch het spoorkaartje dat wordt uitgereikt, vermeldt de naam van een station dat in de praktijk meestal een tussenstation blijkt te zijn op het traject naar een eindbestemming. De groep waartoe Joseph behoort, rijdt naar Londen / Victoria Station. De trein vertrekt uit Folkestone om 9.20 u. en arriveert in Victoria Station om 11.20 u. Daar worden zij opgewacht door een onthaalcomité dat hen met bussen overbrengt naar Paddington Station. De wereldstad Londen maakt op Joseph uiteraard een overweldigende indruk ("wat een leven en nest ! had ik 6 oogen gehad, zij hadden mij wel te pas gekomen ! nooit in gansch mijn leven zal ik dat vergeten !"). In Paddington Station, waar anderhalf uur moet gewacht worden op aansluiting, valt hij van de ene verrassing in de andere: "pissienen en gemakken gelijk in een paleis, men dorste schier niet over de vloer gaan, dat het zoo schoon was". En "als men gedaan had met pissen stond er een schoenpoetser klaar voor uwe schoenen af te poetsen !". In zijn roman "Love and Justice" (1960) - en dat willen we u niet onthouden - heeft de Britse auteur Colin MacInnes deze fantastische "pissienen en gemakken" van Paddington Station zeer picturaal beschreven als volgt:

"The design of male urinals, in England, and especially those dating from the heroic period of pre-World War I construction, has to be witnessed to be believed. For this simplest of acts, what one can only describe as temples or shrines have been erected. The larva-hued earthenware, the huge brass pipes, the great slate walls dividing the compartments, are all built on an Egyptian scale. Each visitor is isolated from his neighbour, though so close to him and in such physical communion, as if in a sort of lay confessional. Horrortendous notices advising not to spit in the only place in the city where it wouldn't matter in the slightest, and warnings against fell diseases that can nowadays be cured by a few cordial jabs by a nurse in either buttock, abound, as do those reminding visitors about what their mothers taught them when, at the age of three or so, they were put into their first short pants. All this seems to bear witness to a really sensational and alarming fear and hatred of the flesh, even in its most natural functions, that inspired the municipal Pharaohs who designed these places. And from their ludicrous solemnity, the ribald inscriptions on the walls of a political, erotic or merely autobiographical nature, are an agreeable light relief".

Opvallend in deze getuigenis is het enorm verschil qua onthaal van vluchtelingen resp. in Frankrijk en in Engeland. Hoe kan men dit verklaren ? Er is natuurlijk vooreerst de (zeker in die tijd) grotere zin voor organisatie bij de Britten, tegenover de alom gekende "Franse slag". Doch allicht speelde ook een flinke dosis medeleven bij de Britten een rol : de verraderlijke schending van de door Groot-Brittannië gegarandeerde Belgische neutraliteit, evenals de Duitse oorlogsmisdaden in België, hadden in het Verenigd Koninkrijk een golf van sympathie ontketend voor de "poor Belgians", slachtoffers van de boosaardige "Hunnen". Ter verontschuldiging van de Fransen kan men aanvoeren dat zij, in tegenstelling tot de Britten, zelf in eigen land behoorlijk in de penarie zaten, met een ontredde administratie en distributie, en met een leger dat reeds zware klappen had moeten incasseren.

(wordt vervolgd)